

Aulikki ja Laura Maria – Tält ja tois puolt osa 11

- Tervetuloa kuuntelemaan meidän podcastia! Minun nimeni on Aulikki Mäkinen ja olen Turun tuomiorovasti.
- Minä olen Laura Maria Latikka, Maarian kirkkoherra. Tila on tänään vähän kaikuisa, jouduttiin vaihtamaan ja sitten huomattiin, että kun nyt sattuu olemaan syksy, niin kaikenlaista pörisijää tuosta ikkunan ohi menee, mutta toivottavasti ääni kuuluu.
Aiheeksi valikoitui sellainen siitä ajatuksesta, että seurakuntavaalit järjestetään joka neljäs vuosi, valitaan luottamushenkilöt seurakuntiin, kirkkovaltuustoihin ja sitten seurakuntaneuvostoihin tai kirkkoneuvostot niiden tilalla toisissa seurakunnissa. Niin, onko tämä se paras tapa järjestää tätä asiaa ja viisain? Tiedetään, että eri puolilla maailmaa ne seurakuntalaiset käyttävät valtaa ja päättävät asioista ihan toisilla malleilla. Nämä seurakuntaneuvoston jäsenet ovat kirkkoherroille tässä meidän systeemissä, ja joka tapauksessa olivat he miten tahansa valittu, niin kyllä minä olen kokenut, että tärkein tai hyvin tärkeä porukka, hyvä tuki, yhteistyötoverit ja hyvät kriitikot tarvittaessa, että kyllä minä arvostan sitä, että ihmiset sitoutuvat neljäksi vuodeksi, saattikka jotkut pidemmäksi aikaa. MUTTA, jotain siihen liittyy, että kannattaisiko tätä viilata? Mitä ajatuksia sinulla heräsi, Aulikki, kun minä ehdotin tätä aihetta?
- Joo, meillä luterilaisena kirkkonahan me ajattelemme, että tässä päätetään yhdessä, koska me ajattelemme, että yleinen pappeus yhdistää meitä eli me kaikki kristityt olemme siinä yhtä joukkoa. Silloin mallikot, ei siis papit, ja papit yhdessä päättävät. Kerrotaan sellaista tarinaa, että aikoinaan seurakunnan varat olivat sellaisessa laatikossa, jossa oli kaksi avainta. Toinen avain oli kirkkoherralla ja toinen oli valitulla maallikolla, seurakuntalaisella. Ja sitä laatikkoa ei saanut koskaan auki, tai sitä ovea, en tiedä miten se nyt oli, mutta sitä ei saanut auki ilman että molemmat avaimet olivat yhtäaikaan läsnä. Minusta tämä kuvaa tätä meidän luterilaista hallintomallia, että miten se menee. Että meillä eivät voi papit yksin päättää, vaan että siinä pitää olla yhdessä seurakuntalaisten kanssa, käydä se neuvotelu. Ja tätä me kutsumme demokratiaksi, mutta sitten tietysti kun äänestysprosentti on aika alhainen, niin sitten voi kysyä onko se demokratiaa? Minusta entinen arkkkipiispa Kari Mäkinen sanoi tosi hyvin, kun häneltä kysyttiin, että onko tämä mikään demokratia, niin se on tällainen demokratia!
- Niih! Sinä olet myös kirkolliskokouksessa ollut aika monta vuotta, kuinka monta vuotta se nyt olikaan?
- Minä aloitin kolmatta kautta eli minä istuin siellä yhteensä yhdeksän vuotta. Siis kolmatta kautta kun tulinkin Turkuun ja jouduin vaihtamaan. Koska kirkolliskokouksessahan kaikki edustajapaikat ovat hiippakunnallisia eli jokaisessa meidän hiippakunnassamme on edustajansa. Ja jos vaihtaa, muuttaa tai vaihtaa työpaikkaa, jos muuttaa alueelta pois, niin menettää sitten sen paikkansa.
- Niin, mutta siellähän ei ole yksi avain papeilla ja yksi maallikoilla, vaan...?
- Ei, siellä on maallikoilla kaksi avainta ja papeilla yksi, eli kaksi kolmasosaa on maallikoita ja yksi kolmasosa on pappeja. Ja oikeastaan suurin osa päätöksistä on sellaisia, että maallikot voivat lopulta päättää. Monet asiat näyttäisivät meidän kirkossa ehkä vähän toisenlaisilta, jos siinä olisi tasapaino. Mutta näin on valittu, ja se on meidän ylin päättävä elin.
- Sano joku esimerkki, että papit ovat oikeasti eri mieltä kuin maallikot.
- No, tässä avioliittokysymyksessä. Tämä on tyypillinen esimerkki. Osa papistosta toivoisi, että kaikki parit voitaisiin vihkiä, mutta suurin osa maallikoista vastustaa sitä.
- Niin maallikkopäättäjistä.
- Niin maallikkopäättäjistä, ei tietenkään seurakuntalaisista.
- Mitä mieltä sinä olet siitä kirkolliskokouksen valintatavasta? Mennäänkin nyt jo siihen. Hypättiin nämä seurakuntatason vaalit ohi, mutta...

- Niin, se on välillinen vaali, että nyt kun luottamushenkilöt seuraavaksi valitaan seurakuntavaaleissa sinne seurakuntiin, niin he saavat sitten äänestää edustajansa sinne kirkolliskokoukseen ja se tapahtuu hiippakunnittain, eli hiippakunnalla on edustajansa. Se ongelmallisuus liittyy ehkä siihen, tai siinä on ehkä kaksi ongelmallista piirrettä. Toinen on se, että on vaikea tietää mitä kukakin edustaa niistä, tietysti emmehän me seurakuntavaaleissakaan tiedä kuka edustaa mitäkin, mutta tässä, että kuka edustaa siellä kirkolliskokouksessa minkälaisia asioita. Ja ihmiset valitsevat helposti paikallisen ehdokkaan. He ajattelevat, että siellä meidän alueen ehdokas pitää päästä läpi eikä niinkään ajatella, että mitä hän sitten tässä kokonaiskirkollisessa lainsäädäntökuviossa oikeastaan edustaa. Ja toinen asia on sitten se, että kirkolliskokousedustajien pitäisi aina mieltää se, että he ovat pieni vähemmistö seurakuntalaisista, jos me ajattelemme kaikkia meidän seurakuntalaisia ja heidän pitäisi oman viitekehýksensä yli pystyä edustamaan tätä suurempaa joukkoa, koska siellä pieni vähemmistö päättää suuren enemmistön asioista. Mutta sitten meillä on toinen vaihtoehto miten tämän voisi tehdä. Suora kansanvaali, jolloin kaikki seurakuntalaiset, kirkon jäsenet, saisivat valita edustajansa. Ja semmoinenhan on Ruotsissa, jossa on suora kansanvaali.
- Onko sinulla siitä jotain tietoa?
- Minulla on sellainen käsitys, että se ei toimi kovin hyvin. Tämäkin järjestelmä on puutteellinen, voi olla, että kaikki järjestelmät ovat lähtökohtaisesti, niissä kaikissa on joku valuvika, mutta ehkä tämä järjestelmä on kuitenkin sillä lailla parempi, että nämä ihmiset, jotka ovat nyt siellä kirkolliskokouksessa, ainakin tietävät mitä murheita, kysymyksiä siellä seurakunnassa on. Sehän säättää lakia pääsääntöisesti se kirkolliskokous, seurakuntarakennetta esimerkiksi tai talouteen liittyviä asioita, ja se tietää mistä siellä oikeasti puhutaan, pääsääntöisesti ihan muista asioista kuin näistä, jotka ovat isoja kirkkoa jakavia teemoja tällä hetkellä.
- Niin, ainakin se olisi tosi kallis järjestää ja oletus olisi, että harvaa kiinnostaisi sellaisessa vaalissa äänestäminen kun ei tiedä mitä ne tekevät ja ketä ne ihmiset ovat. Ihan ymmärrettävää.
- Mikä minusta on hienoa sekä nykyisessä kirkolliskokouksessa että myös seurakuntaneuvostoissa tai kirkkoneuvostoissa, on, että siellä on paljon ihmisiä, jotka eivät lähtökohtaisesti ehkä harrasta seurakuntaa, mutta ovat hyvin myönteisiä seurakunnalle ja meidän sanomalle, ja kokevat vahvasti olevansa seurakuntalaisia. Ja he saattavat olla erittäin kovatasoisia ammattilaisia siinä omassa ammatissaan ja tuovat sen osaamisen meidän yhteiseen käyttöön. Sitä minä ihailen aina. Siellä on todella paljon sitoutuneisuutta ja todella paljon osaamista, ja sitä on hienoa katsoa siinä työskentelyssä.
- Niin on. Ja samaan aikaan, minä en oikein tiedä miten se tulisi parhaiten yhteiseksi hyödyksi se kaikki osaaminen mitä on. Minä en kirkkoherrana ainakaan koe, että minä kauhean hyvin osaan sitä, jotenkin rohkaista ja poimia ja nähdä.
- Minä jotenkin ajattelen, että kyllä se siinä päätöksenteossa ehkä tulee, tai semmoisessa. Eihän me osata käyttää sitä vapaaehtoistyöpotentiaalina. Mutta me olemme niin työntekijävaltainen kirkko, että meillä ei ole ollut siihen niin suurta tarvetta, mikä on myös hankala seurakuntalaisten kannalta. Että jos me joskus olemme pienemmällä työntekijäresurssilla, joudutaan ihan toisella lailla miettimään kuka mitäkin täällä osaa ja miten voi antaa vapaaehtoistyötään yhteiseksi hyväksi.
- Käytätkö sinä sitten jotenkin valmistelussa ihmisten, luottamushenkilöiden asiantuntemusta vai tuleeko se vasta päätösvaiheessa?
- No, meillä on työjaosto. Kyllä me käymme siinä kaikki kohdat läpi, ja minä muutan esittelyjä myös aika usein sen mukaan mitä siellä toivotaan. Siellä monet käyvät huolellisesti ne paperit läpi, että kyllä se siinä myös muuttuu. Että kyllä minusta meillä on vaikutusvaltaa, luottamushenkilöillä. Minullahan on ollut hirveän hyvät luottamushenkilöt ja tosi luottamuksellinen suhde. Luottamushenkilöt eivät ole turhaan nimeltään luottamushenkilöitä, että heihin luotetaan. Sekä äänestäjät luottavat heihin, että pitää olla sitä luottamusta siinä yhteisessä päätöksenteossa keskenään. Joskus minä olen ajatellut, että jos olisi oikein riittäisät luottamushenkilöt tai neuvosto

olisi tosi riitainen, niin miten demokraattinen minä siinä tilanteessa olisin. Ehkä sitten kiusaus ajaa omaa kantaa läpi nousisi aika paljon, koska kirkkoherrallahan on todella paljon valtaa. Ja koska me olemme sekä esittelijöitä että puheenjohtajia, se antaa aivan erityisen vallan sille kirkkoherralle. Mutta tässä tapauksessa, jossa yhteistyö on ollut tosi hyvää, niin minä voin aika laajasti antaa sitä keskustelua, että minusta meillä demokratia tältä osin ainakin toimii.

- No, millaisia ne ovat ne hyvät luottamushenkilöt sinun mielestäsi?
- Hyvät luottamushenkilöt ovat minun mielestäni sellaisia, jotka paneutuvat asioihin. Ihan ykkösjuttu on se, että pitää jaksaa käydä kokouksissa. Koska monet asiat ovat vain teknisiä, jotka ovat vain pakko hallinnon vuoksi tehdä tai laki määrää. Niin siinä ei päätetä isoja asioita. Mutta sittenhän siellä päätetään työntekijäasioista, budjetista, strategioista, kirkkojen remonteista, ihan todella isoista asioista. Ja hyvät luottamushenkilöt ovat, paitsi, että he käyvät kokouksissa, he perehtyvät niihin asioihin. Myös keskustelevat vähän sen piirin kanssa, joka on heidän ympärillään ja ovat tavallisia ihmisiä siellä heidän arjessaan, niin niistä asioista. Ja sitten tuovat sitä heidän erityisosaamistaan myös siihen yhteiseen keskusteluun. Siellähän täytyy olla myös valmiutta kompromisseihin ja hyväksyä se, että täällä voidaan olla eri mieltä, ja sitten jatketaan siitä eikä se kaada maailmaa. Mitä sinä itse ajattelet?
- Se yhteistyökyky. Mielipiteet, niitä kuuluu olla erilaisia, mutta se, että kykenee yhteistyöhön, kykenee arvostamaan erilaisuutta, käyttäytyy hyvin ja sitoutuu tosiaan. Jotenkin pyrkii näkemään kokonaisuuksia eikä vain omia läheisiä asioita tai niiden omien henkilökohtaisten kokemusten tai ehkä muistojenkin kautta, niistä pitäisi ottaa vähän etäisyyttä. Vai?
- Niin, mutta se samahan koskee meitä.
- Niin.
- Sehän on sellainen tanssi, joka tanssitaan, kirkkoherra tanssii luottamushenkilöiden kanssa ja luottamushenkilöt tanssivat kirkkoherran kanssa, ja sitten pitäisi löytää yhteiset askeleet.
- Niin, niin.
- Sinä tunnet Tanskan systeemin. Miten siellä on tämä rakennettu?
- Niin, minua pyydettiin kirjoittamaan siitä tässä jossain kohtaa ja katsoin taas, että, sehän on nyt valtion kirkko, mutta jos unohtaa sen, niin siellä ei ole kirkkovaltuustoja, enkä minä tiedä missä niitä on, siellä Ruotsissa saattaa olla, mutta Norjassa ei ole, Virossa ei ole, varmaan missään ei ole. Se valta on sitten niillä valtuustoilla, joissa ihmiset tekevät sitten aika paljon työtä. Valtuutettu käy siellä kokouksessa muutaman kerran vuodessa ja perehtyy tosi laajoihin aineistoihin ja asioihin sen vuoden mittaan. Mutta kyllä se vaatii tosi paljon, että valtuutettu vaikuttaa, se vaatii työtä, pitää oikeasti paneutua ja pitää valmistautua, ja pitää tehdä muutakin kuin puhua siellä kokouksessa. Se on mietityttänyt minua se valtuusto, juuri siksi, että ei sitä muutkaan tarvitse, miksi me tarvitsemme? Norjan Bergenissä on ystävyysseurakuntia Turulla ja kirkkoherrat kävivät siellä, ja minä sitten kysyin siellä tätäkin asiaa, kun siellä sellainen seurakuntayhtymä, johon kuuluu 25 seurakuntaa, niin miten heillä. Heillä ei ole mitään valtuustoa, heillä on iso neuvosto, johon kuuluu jokaisesta seurakunnasta yksi edustaja ja siinä on se 25 edustajaa ja sillä he niistä yhteisistä asioista päättää. Ja Tanskassa ei ole taas yhtymiä vaan siellä on jokainen seurakunta itsenäinen ja niitä on todella paljon, ne ovat siis todella pieniä. Ja siinä kirkkoneuvostossa, mikä heillä on, kuuluu aina papit, usein on vaan yksi pappi, mutta jos on useampi, niin papit kuuluvat siihen ja sitten nämä henkilöt. Mutta ei niitä tällaisilla vaaleilla valita kuin meillä. Ei myöskään nyt ihan kutsuta, se olisi hauskaa jos kirkkoherra kutsuisi, heh heh! Mutta jos ei ole vaaleja, niin sitten se on joku kokous, niin kuin sielläkin on, vuotuinen, millä frekvensillä nyt onkin. Eli jotenkin ne tekevät siis tiiviimmin, ei ahkerammin, mutta saavat olla koko ajan siinä mukana eivätkä vaan harvakseltaan käydä katsomassa, että isot linjat hoituvat ja menevät oikeaan suuntaan.
- Niin, meillä tekee varmaan just se, että meillä on niin paljon työntekijöitä ensinnäkin, se muuttaa seurakunnan olemusta verrattuna moniin tai useimpiin sisarkirkkoihin. Ja sitten tämä

seurakuntayhtymä, joka on siis kaupungeissa seurakuntien yhteenliittymä, joka hoitaa, esimerkiksi täällä Turussa hallinnon ja talouden, koska näin meillä pitää olla, näin on kirkkolaki määrännyt, että jos on saman kunnan sisällä useampi seurakunta, niin siellä pitää olla yhteisesti hoidettu talous. Tämä on varmaan aika uniikki suomalainen (tapa), en tiedä tuosta Ruotsista, siellähän on nyt sellaisia suurseurakuntia, se rakentuu vähän eri tavalla. Mutta tämä on varmaan aika uniikki meillä. Tässä on hyvät puolensa se, että tällaisessa isossa kokonaisuudessa minä saan kirkkoherrana tai pappina tehdä oikeastaan pääsääntöisesti sellaisia töitä johon minulla on koulutus, kun sitten taas ehkä itsenäisessä seurakunnassa, joka ei ole yhtymäseurakunta, joutuu tekemään paljon enemmän myös esimerkiksi talouteen liittyviä asioita.

- Tai metsiin.
- Tai metsiin. Tässä on kyllä hyvät puolensa, mutta hallintomallina tämä on tosi outo ja jäykkä, ja seurakuntalaisten hankala hahmottaa. Koska minun kokemukseni on se, että kirkolliskokouksessa ne, jotka eivät tule yhtymästä, eivät ymmärrä tätä yhtymää. Minä olen monelle piispalle selittänyt miten yhtymä toimii, koska ei heillä ole siitä kokemusta.
- Joo, eikä se ole ainoa kiemurainen hallintokuvio kirkossa. Että ylipäänsä kun on monta johtamislinjaa niin sekin on monimutkaista. Miten ihmeessä tätä saisi jotenkin yksinkertaisemmaksi? Minä ajattelen, että silloin menisi vähemmän aikaa ja energiaa niiden hyvien päätösten tekemiseen. Onko sinulla vastausta? Tai mitä kirkolliskokous on esimerkiksi pohtinut?
- No, sitähan me pohdimme, että voisivatko ne valtuustot lopettaa. Että seurakunnat valitsisivat, siis tässä yhtymämallissa seurakuntaneuvoston ja sitten seurakuntaneuvostot nimeäisivät jäsenensä sinne valtuustoon. Ja se olisi huomattavasti pienempi, samanlainen kuin nykyinen yhteinen kirkkoneuvosto mutta pikkuisen isompi konklaavi ja siellä tehtäisiin kaikki päätökset. Se olisi motivoivaa, siinä seurakuntalaiset voisivat käyttää oikeata valtaa. Tietysti tuollaisessa tavallisessa, ei-yhtymäseurakunnassa, siellähän onkin vain yhdet vaalit, mutta sielläkin voisi olla niin, että pieni joukko tulee valituksi ja päättää niistä asioista. Että jotenkin sitä demokratiaa pitäisi saada lähemmäksi ja todellisemmaksi kuin se valtuustodemokratia on. Totta kai sinä päätät veroprozentista, onhan se suuri päätös, mutta että jos minulla on siellä 18-vuotias edustaja päättämässä veroprozentista, niin se tuskin häntä hirveästi motivoi. Mutta me olemme tällainen kuntajärjestelmän tuote ja tämä on rakentunut sen varaan, ja tästä on myös hirveän vaikea luopua tästä jäykästä järjestelmästä.
- Kaatuiko se sitten siihen siellä kirkolliskokouksessa, että oli vaikea luopua, vai mihin se sitten kaatui?
- No, se kaatui siihen, että osa juristeista on sitä mieltä, että se elin joka päättää kirkollisveroprozentista sen täytyy olla vaaleilla valittu ja se ei voi olla edustuksellinen. Eli että se valtuusto pitää olla vaaleilla valittu. Ei voi olla niin, että valitaan seurakuntaneuvosto, joka sitten nimeää edustajansa siihen valtuustoon. Siihen se lopulta kaatui, mutta tästähan ovat juristit erimielisiä keskenään. Meillä on myös perustuslakijuristeja, jotka ovat sitä mieltä, että tämä ei olisi ongelma. Mutta tähän asti se on nyt torpattu, vaikka sitä on moneen, moneen kertaan nostettu esille että sille täytyy tehdä jotakin.
- Vai niin. Mutta missä, kun sinä sanoit, että käyttäisi oikeaa valtaa, niin kuka sitä valtaa nyt sinun mielestäsi käyttää?
- No, jos me Laura Maria nyt olemme rehellisiä, niin kyllähän se on niin, että kirkkolaki antaa kirkkoherroille ihan valtavasti valtaa. Sitähän pitää vain käyttää sitten viisaasti niin, että sitä ei ulosmittaa vaan sitä käyttää yhdessä seurakuntaneuvoston kanssa. Mutta jos me haluaisimme, me voisimme olla aika yksinvaltiaita. Valitettavasti. Eniten valtaa kirkossa paikallistasolla on ihan ehdottomasti kirkkoherralla. Piispan valtahan on vähän sellaista pseudovaltaa, että hänellä on valtaa hiippakuntaansa, mutta kun tuomiokapitulilaitoksella ei ole kovin paljon rahaa eikä suoraa valtaa seurakuntiin, muuta kuin lainsäädännön kautta, niin se on enemmän sellaista vaikutusvaltaa,

puheen valtaa, mukaanottamisen valtaa, hengellistä valtaa, sentyyppistä se piispan valta. Mehän ajattelempa, että piispa on iso herra tai rouva, mutta miten suurta vaikutusvaltaa hän todellisuudessa noin rakenteellisesti käyttää, niin sitä voi tietysti kysyä. Mutta arkkipiispalla on valtaa. Hän on kaikkien keskeisten kirkon päättävien elinten puheenjohtaja, silloin hän on myös valmistelussa mukana eli arkkipiispalla on todellista valtaa eikä sitä pidä puhua pois. Minusta on selvää, että hänellä on sitä (valtaa).

- Niin, eikä sitä puhevaltaakaan pidä vähätellä, se on valtaa sekin.
- Tämä valta-asia on muutenkin mielenkiintoinen. Meillähän ihmiset käyttävät valtaa tosi eri tavoin. Siis meillähän on rakenteellista valtaa, esimerkiksi arkkipiispalla on juuri tätä rakenteellista valtaa ja myös kirkkoherroilla on paljon rakenteellista valtaa. Mutta kyllähän meillä on myös valtaa, jota otetaan ja jota käytetään, se on osittain populistista. Sellaista vallankäyttöä on kirkossa, sitä on tällä hetkellä kaikkialla muuallakin. Että ihmiset voivat persoonallisuutensa puitteissa saada semmoista, että he ovat vaan sellaisia säkenöiviä ihmisiä ja heitä kuullaan, ja totta kai meillä on kirkossa omat helppoheikkimme, jotka sitten tekevät. Sitten meillä on myös toisentyypistä valtaa. Minusta on ollut hauska katsoa, että ystävämme ja kollegamme Kari Kanala, joka on paljon julkisuudessa esillä, hänkin käyttää valtaa hirveän paljon, koska häntä kuunnellaan. Hänellä ei ole rakenteellista valtaa muualla kuin siellä hänen omassa seurakunnassaan, mutta suuren yleisön keskuudessa, kaikki tuntevat Karin, mutta kuka tuntee arkkipiispan?
- Niin. Ja Twitterissä on muutama ahkera pappi tai teologi, jotka tekevät minun mielestäni ihan hirveän hyvää työtä ja vaikuttavat siellä sellaisiin ihmisiin, joille he saattavat olla sitten kirkon kasvot, kirkon ääni, kirkon sanat. Ei ehkä mikään iso yleisö, mutta joka tapauksessa, minusta se on ihan tärkeä, tai missä se nyt onkin, sitä minä olen ainakin itse seurannut, tällaisia foorumeja on. Toisilla on sitten jossain Intagramissa ehkä eri sukupolvia, sosiaalisen median kautta. Influenssereiksi niitä sanotaan. Mutta on sitten myös työmyyrän valtaakin. Se, joka jaksaa viedä jotakin asiaa eteenpäin siellä, vaikka siellä hallinnossa ja yleisessä mielipiteessä, ei me tiedetäkään, tai me voimme tietää, mutta suuri yleisö ei tiedä ketkä jaksaa jotain hyvää ja itselleen tärkeää asiaa edistää pitkään ja sinnikkäästi.
- Se on totta ja kirkolliskokouksessa valtaa on myös valiokuntien puheenjohtajilla, heillä on todella paljon valtaa.
- Mitäs valiokuntia siellä on?
- No, siellä on talous, hallinto, perustusvaliokunta, joka päättää opista yhdessä piispankokouksen kanssa, sitten siellä on yleisvaliokunta, sitten on kirkon näistä kaikista virsistä ja käsikirjoista päättävä käsikirjavalio-kunta. Aika monta valiokuntaa, ja tulevaisuusvaliokunta. Ja puheenjohtajalla on aina minusta valtaa johtaessaan puhetta. Ja esittelijän valta on tietysti ihan erityinen.
- Niin. Sellainen kysymys, että miten luottamushenkilö voi käyttää sitä valtaa, jota hänelle on annettu ja miten ylipäätään käyttää sitä? Ja sitten voi vielä kysyä, että miten käyttäisi oikein minun mielestäni? Mutta ylipäätään se, eikö se ole se aktiivisuus ja...?
- Ja perehtyy asioihin.
- Niin. Ja yrittää hahmottaa monilta puolilta eikä mene vain siten, että minä tiedän jo.
- Ja on valmis keskustelemaan, valmis kuulemaan myös vastapuolen argumentteja. Kyllä minun mielestäni demokraattinen vallankäyttö sitten kuitenkin on myös keskustelevaa valtaa. niin minä ainakin toivon. Minä en halua tästä ideaalista luopua. Että muutenhan tämä on harvainvaltaa ja se vie sinne mihin politiikka pahimmillaan muuallakin.
- Kyllä.